

TÚSLIK ARALBOYÍ TÁBIYIY RESURLARÍNAN ÚNEMLI PAYDALANÍW XII RESPUBLIKALÍQ ILIMIY-ÁMELIY KONFERENCIYA

DÁRILIK GALEGA-GALEGA OFFICINALIS L. ÓSIMLIGINIŇ BIOEKOLOGIYASI

Uaysova Gulayim Rashdovna Doc. To'reniyazova Saltanat Elmuratovna

Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

uaysovagulayim@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17753363>

Annotatsiya: Bu tizisda dorivor galega o'simligining xom ashyosini yetishtirishning ahamiyati haqida fikr yuritiladi. Dorilik galega o'simligining o'sib-rivojlanishi davrida tasir etadigan omillar haqida malumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Ob-havo, namlik, ekish muddati, ko'chat o'sish, rivojlanish.

Аннотация: В данном тезисе рассматривается важность выращивания растительного сырья. Лекарства, получаемые из лекарственных растений, отличаются преимуществами перед препаратами, получаемыми химическим путем.

В нашей стране с каждым годом увеличивается количество специализированных хозяйств, выращивающих лекарственные растения для промышленности и медицины. С этой целью мы выбрали растение *Galega officinalis* в качестве научного объекта. Речь идёт о преимуществах выращивания растительного сырья.

Ключевые слова: лекарственное растение, фармацевтика, лекарственные растения, удобрения, почвенная фауна.

Abstract: This thesis examines the importance of growing plant raw materials. Medicines derived from medicinal plants are distinguished by their advantages over chemically produced preparations.

In our country, the number of specialized farms growing medicinal plants for industry and medicine is increasing every year. For this purpose, we selected the *Galega officinalis* plant as a scientific object. We are talking about the advantages of growing plant raw materials.

Keywords: medicinal plant, pharmaceuticals, medicinal plants, fertilizers, soil fauna.

Ózbekstan Respublikası shárayatında tábiyiy hám geografialıq jaqtan dárilik ósimliklerge bay bolıp, farmacevtika sanaatı hám xalıqtı dárilik ósimlik shiyki zatına bolğan talabın qanaatlandıırıw hám ósimlik shiyki ónimi tiykarında zamanagóy dári-dármaqlar islep shıǵarılıp kelinbekte.

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2020-jıl 10-apreldegi «Jabayı halda ósiwshi dárilik ósimliklerdi qorgaw, madeniy halda jetistiriw, qayta islew hám bar resurslardan aqılǵa muwapıq paydalanıw» haqqındaǵı PQ-4670 qararında, dárilik ósimlikler jetistiriletuǵın plantaciyalar shólkemlestiriw hám olardı qayta islew boyınsha is ilajlar ámelge asırılmaqta.

Dárilik ósimliklerdiń adamlar tárepinen paydalanılıwı júdá áyyemnen málim bolıp tabıladı. Keyinirek bul ósimliklerdiń dárilik qásiyetleriniń úyreniliwi hám xalıq medicinasında qollanılıwı áyyemgi Egipet, Qıtay, Indiya, Grek hám Rimde keń

TÚSLIK ARALBOYÍ TÁBIYIY RESURSLARÍNAN ÚNEMLI PAYDALANÍW XII RESPUBLIKALÍQ ILIMIY-ÁMELIY KONFERENCIYA

tarqaldı. Orta asirlerde dárilik ósimlikleriniń xalq medicinasında paydalanılıwı Orta Aziya, Kavkaz hám Arab mámleketlerinde xalıq medicinasında ósimliklerden paydalanıw keń tarqalıp, olardı úyreniw, hátte mádeniy ósimlikler retinde ósiriw hám jetistiriw zárúrshiligi payda boldı [1,2].

Ózbekstandaǵı toǵaylar hár túrli dárilik terek-puta hám shóp ósimliklerine baylıǵı menen ajralıp turadı. Respublikası teretoriyasida 4100 o'simlik tu'rleri ushırasadı, solardan 3000 nan aslam tu'rleri joqarı jabayı o'siwshi o'simlikler. Solardan 350 tu'ri azıq – awqat, 1700 tu'ri otlawshı, 600 tu'ri da'rilik, 650 tu'ri efir maylı, 270 tu'ri manzaralı, 100 tu'ri saponin moddalar alıwda paydalanıladı [3,4,5].

V. Karimov, A. Shomaxmudov (1993 y) *Galega officinalis* boyı 150 sm ge shekem jetetuǵınlıǵın aytıp ótken. Tamır kóp tarmaqlanatuǵın domalaq aqshıl reńde. Japıraqları qarama- qarsı jaylasqan bolıp shetleri tegis, baldaqlardan ibarat.

Ol. Pratorov, F. Xasanov (2009 y) *Galega officinalis* túrine tiyisli dárilik kóp jıllıq ósimlikti qısqasha jasaw hámde tarqalıw ózgesheliklerine tiyisli xarakteristikaları, boyı 40 smge jetetuǵın tik paqallı kóp jıllıq ósimlik. Japıraqları tiykarınan tamır moynında jaylasadı. Forması máyeksiyaqlı eki qırılı tissiyaqlı bólingen uzun baldaqlı, gúlleri aqshıl qızǵılt reńli uzınlıǵı 30-35 mm. Mıywesı sobıq. Sobıǵı elipis sıyaqlı, qońır reńli, uzınlıǵı 3 mm. May ayında gúllep, iyulda mıywesı pisip jetilisedi. Tuqımınan kóbeyedi. Bul túrdegi *Galega officinalis* sanı tábiyatda júdá kem tarqalǵan.

Yormatova D., Xoshvaqtova X. (2008 y) *Galega officinalis* agrotexnikasın jıllar dawamında ósimlikshilik hám botanik ilimpazlar tárepinen tereń ilimiy izertlewler nátiyjelerinen parıqlaw múmkin.

Efir maylı ósimlikler quramında yamasa japıraq, paqal hám basqa organlarında ushıwshı xoshiyisli zatlar, efir mayları, (0,1-6,7%) ge shekem hár qıylı organikalıq birikpeler; uglevod, spirt, fenol, efir, aldegid, keton hám organikalıq kislotalar boladı.

Usınday ósimlik shiyki onimin jetistiriw óz gezeginde Ózbekstanda farmacevtika sanaatın usı ósimlik shiyki onimine bolǵan talaptı málim muǵdarda qandiradi. Sol maqsette biz *Galega officinalis* L o'simligini ilimiy obekt sıpatında tańlap aldıq.

Botanik xarakteristikası. *Galega officinalis* L. Dáriver galega - Fabaceae shańaraǵına tiyisli kóp jıllıq ot ósimlik. Ósimlik tábiyaatda Orta Jer teńizi boyı, Balqon yarım atawları, Kishi Aziya, Iran, Arqa Kavkaz tarqalǵan. Dárilik shiki onim retinde ósimliktiń jer ústki bólegi hám tuqımları isletiledi. Olardıń quramında galegin alkaloidi, glikozidlar, beloklar hám maylar ámeldegi bolıp, xalıq shıpakerlik kásibiinde sidik aydawshı, awrıw qaldıratuǵın hám qandli diabet keselliklerin emlew

quralı retinde paydalanıladı. Ósimlikler tábiyiy halda bolǵanda yamasa mádeniy halda o'stirilganda, olardıń ósiwi hám rawajlanıwı ushın jaqsı sharayat jaratılsa, túbir hám túbir poyasida tuganak (azotobakter) bakteriyalar rawajlanadı. Japıraqları kerı jaylasqan, uzınchoq bandli, uzınlıǵı 2-8 sm, keńligi 0, 8-2, 5 sm túkli, kúlreń jasıl. Topguli poyaning eń joqarısındaǵı masaqsiman bólegi bolıp tabıladı, ol ápiwayı yamasa shoxlangan, ápiwayı sheńberlerden quram tapqan. Gulleri 2 labli, kók biynápshe gúli reń, qaptal japıraq qoltiqlarında jaylasqan. Tuqimi 15 dana dukkakdan- ibarat. Tuqimlardın úlkenligi 2-3 mm. 1000 dana tuqimlardın salmaǵı 27-29 gr. May-iyun aylarında gúlleydi, miywesı avgustda pisedi[6,7,8].

Dárilik galega ósimliginiń ıssıxanada ósip-rawajlanıwı

Bul ósimlikti ıssıxanada osiriw waqtında bul tuqimnan egildi ham bir hapte dawamında kogerip shiqti daslep onin jalg'an japraqlari payda boldi son ekinsh haptede onin tikarg'i japraqlari o'sip shiqti birinshi haptede ósimliktin boy 5sm jalg'an japraqlar sani 2 dana ha'm uzinlig'i 0,5 sm edi ekinshi haptede boy 9 sm tikag'i japraq sani 3 dana uzinlig'i bolsa 1sm boldi

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Akopov I. E. Eń zárúrli jergilikli dárivor ósimlikler hám olardan paydalanıw.- Tashkent: Medicina, 1990.- 444 b.
2. Alekseenko I. P. Kitay medicinası boyınsha dóretpeler.- Kiev: Ukraina SSR Mámleket medicina baspası, 1959.- 211 p..

TÚSLIK ARALBOYÍ TÁBIYIY RESURSLARÍNAN ÚNEMLI PAYDALANÍW XII RESPUBLIKALÍQ ILIMIY-ÁMELIY KONFERENCIYA

3. Alekseenko I. P. Kitay xalıq shıpakerlik kásibii boyınsha dóretpeler.- Kiev: Ukraina SSR Mámleket medicina baspası, 1985.- 159 p.
4. Arens A. K. Ibn Sinoning Arqa salaflari hám olar shıgarmalarınıń “Kanon”ni úyreniw degi áhmiyeti // Tashkentte bolıp ótken Pútkilittifoq konferensiyası materialları, 4-11 iyun.- Tashkent: 1957 - 1958 jıllar - B. 961 - 969, 1021 - 1022.
5. Belolipov I. v. O'zSSR Pánler akademiyası Botanika baǵında Orta Aziya tábiyiy florası ósimliklerin introduksion úyreniwdiń birpara stilistik máseleleri // Ósimliklerdi introduksiya hám ıqlımlastırıw : Jıyraq. ilimiy tr.- Tashkent, BS AN O'zSSR, 1975. baspa. 12.- 96 -104-betlar.
6. Dospehov B. A. Atız tájiriybesi metodologiyasi.-M.: Kolos, 1973.-S. 330 -336.
7. Zakirov P. K., Norboboyeva T. Nurota dizbesiniń paydalı ósimlikleri / Ózbekstan paydalı ósimlikleriniń tarqalıwı hám tábiyiy rezervlari: Tashkent. Pán, 1974.- baspa. 1.- S. 163-168.
8. Zakirov P. K., Toshmuxamedov R. I., Kabulov A. R. Ózbekstan qublaındaǵı ayırım perspektivalı dárivor ósimlikler // WBO VII delegati Kongressi: Prok. esabat -L., 1983.-C. 192-194.атский съезд ВБО: Тез. докл. –Л., 1983. –С. 192-194.
9. Kámalov O. K. Ózbekstanda kebirlengen jerlerdiń meliorativ jaǵdayı.- Tashkent: Pán, 1985.- 237 b.